

Titel workshop: 'Affectieschade: staat normering in de weg aan erkenning?'

Spreker: mevrouw mr. A.J.J.G. Schijns

In deze workshop bespreekt mevrouw mr. A.J.J.G. Schijns, advocaat bij Beer Advocaten en onderzoeker aan de VU, de normering van schadevergoeding in het licht van het wetsvoorstel affectieschade. Ze probeert te achterhalen of de in het wetsvoorstel voorgestelde normering tegemoet komt aan de wens van benadeelden om erkenning te krijgen voor het leed dat hen is aangedaan.

Het wetsvoorstel is momenteel bij de Tweede Kamer aanhangig. In 2008 heeft er al eerder een wetsvoorstel tot vergoeding van affectieschade voorgelegen. Het huidige wetsvoorstel is echter gedifferentieerder. Het bevat verschillende categorieën en maakt onderscheid tussen het soort letsel of overlijden, de aard van de affectieve relatie en de aard van het misdrijf. Overigens ziet het huidige wetsvoorstel enkel op smartengeld. Het deel dat ziet op de inkomens- en zorgschade is losgekoppeld van het wetsvoorstel en geparkeerd.

In de huidige situatie geldt dat alleen de primair benadeelde recht heeft op schadevergoeding. Derden hebben in beginsel geen recht op schadevergoeding, tenzij zich een uitzondering voordoet bijvoorbeeld in het geval van verplaatste schade en shockschade of als er sprake is van een oogmerk op het toebrengen van immateriële schade. Door het wetsvoorstel wordt de kring van gerechtigden verruimd, omdat op grond daarvan ook derden (in de zin van nabestaanden en naasten) immateriële schadevergoeding kunnen vorderen.

Het wetsvoorstel bevat zoals gezegd verschillende categorieën en geeft vaste bedragen voor smartengeld. Waarom zou men in geval van affectieschade een normering willen toepassen? Een argument vóór normering kan zijn dat immaterieel nadeel moeilijk in geld valt uit te drukken, dat vaste bedragen de rechtszekerheid ten goede komen en duidelijkheid bieden. Een ander argument voor vaste normbedragen is dat verdriet niet gecommmercialiseerd wordt.

Normeringen worden volgens mevrouw Schijns al op meerdere rechtsterreinen toegepast. Gedacht kan worden aan de Richtlijnen van de Letselschaderaad, de Compensatieregeling van de R.K. Nederland en het Schadefonds Geweldsmisdrijven.

De beoogde doelen van het wetsvoorstel affectieschade zijn erkenning en genoegdoening. In de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel worden beide begrippen toegelicht. Staat normering aan erkenning in de weg?

De Raad van State oordeelde over het eerdere wetsvoorstel affectieschade uit 2008 dat dit inderdaad het geval was. Volgens de Raad van State verdraagt erkenning zich slecht met gelijkstelling van onvergelykbare gevallen, kan waardering op een vast bedrag erkenning juist in de weg staan en

bestaat een belangrijk deel van erkenning juist in zichtbare aandacht voor het relaas en de situatie van de benadeelde.

Is er eigenlijk wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het effect van normering? Mevrouw Schijns bespreekt de verschillende onderzoeken die er zijn. Allereerst het onderzoek van Karin Ammerlaan naar de behoeften van slachtoffers ("Na de ramp" 2008). Hieruit komt naar voren dat de volgende factoren voor erkenning via schadevergoeding van belang zijn: de omvang van de vergoeding, distributieve rechtvaardigheid: gelijken als gelijken behandelen, principe van behoefteigheid en procedurele rechtvaardigheid (participatie, respect en informatie).

Een ander onderzoek is het onderzoek naar affectieschade 2008 van de VU (Akkermans c.s. "Slachtoffers en aansprakelijkheid, deel II affectieschade") waaruit naar voren komt, dat de meerderheid van naasten en nabestaanden behoefte heeft aan recht op vergoeding van affectieschade en dat vergoeding van affectieschade bijdraagt aan het verschaffen van erkenning. Een andere conclusie uit dit onderzoek is dat een vaste vergoeding niet aansluit bij de wens van de meerderheid en dat de voorkeur van de meerderheid is dat er rekening wordt gehouden met individuele omstandigheden, zelfs als dit leidt tot lastige discussies en langdurige procedures!

Het laatste onderzoek is van het Schadefonds Geweldsmisdrijven, waaruit naar voren komt dat factoren die geen verband houden met tevredenheid zijn: de hoogte van het bedrag en het soort misdrijf. Factoren die wel verband houden zijn onder andere: rekening houden met de specifieke omstandigheden van de zaak, eerlijke afhandeling en het krijgen van informatie.

Zo bezien is er geen wetenschappelijk onderzoek waaruit duidelijk naar voren komt dat met normering van schadevergoeding tegemoetgekomen wordt aan de wens van erkenning. Of normering in de weg staat aan erkenning hangt vermoedelijk af van de mogelijkheid om de vergoeding meer 'op maat' te maken, bijvoorbeeld door het toevoegen van objectieve criteria.

Men zou kunnen zeggen dat met het voorliggende wetsvoorstel sprake is van een mooie balans tussen rechtvaardigheid en de uitvoerbaarheid in de praktijk, in ieder geval een betere balans dan bij het eerdere wetsvoorstel het geval was. Een groot voordeel is in elk geval dat de kring van gerechtigden doorbroken wordt. Zou men met normering van schadevergoeding nog meer recht willen doen aan benadeelden, dan zou er voor gekozen kunnen worden meer objectieve criteria toe te voegen, zoals bijvoorbeeld de vraag of het slachtoffer al dan niet hulpbehoevend is en diens leeftijd. Tot slot doet het opnemen van een bandbreedte misschien meer recht aan de individuele omstandigheden.

Titel workshop: 'Medische advisering: beperking en mogelijkheden'

Spreker 1: De heer drs. A.W. Lechner

Spreker 2: De heer dr. R. Kok

Deel 1: De medisch adviseur

In het eerste deel van de workshop bespreekt de heer drs. Lechner, forensisch geneeskundige en geregistreerd verzekeringsarts bij Lechner Consult, de werkwijze van de medisch adviseur. Ook komen de juridische eisen en de medische eisen van de medische rapportage aan bod.

De juridische eisen zijn als volgt:

- Op heldere en consistente wijze moet worden uiteengezet op welke gronden de conclusie en het advies zijn gebaseerd
- De genoemde gronden moeten aantoonbaar steun vinden in de feiten, omstandigheden en bevindingen in het advies
- De gronden moeten de conclusies rechtvaardigen
- De rapportage dient zich te beperken tot het kennisterrein van de rapporteur
- De methode van onderzoek kan tot het beoogde doel leiden en de rapporteur heeft daarbij de grenzen van redelijkheid en billijkheid niet overschreden

De medische eisen zijn als volgt:

- Passend binnen ziekteleer (pathofysiologie, etiologie, fenomenologie)
- Passend binnen vigerende gouden standaard
- Naar medische maatstaf "de behandelend arts benoemt het als ziekte"
- Gebruik makend van protocollen en richtlijnen
- Gestelde diagnose is leidend (tenzij...)
- Wat is geschreven "staat" (tenzij...)

Verzekeringsartsen en juristen werken in de praktijk binnen andere kaders en het is steeds de vraag waar zij elkaar kunnen ontmoeten.

Deel 2: Evidence-based medicine

In het tweede deel van de workshop wordt door de heer dr. R. Kok, verzekeringsarts en medisch adviseur, een nadere toelichting gegeven op de methodiek 'Evidence-based medicine' (EBM). EBM pleit ervoor om eigen (medisch) handelen en expertise voortdurend kritisch te bezien en aan te vullen of zelfs te corrigeren door het best beschikbare bewijsmateriaal.

EBM is een 5-staps methode:

1. Probleem vertalen in beantwoordbare vraag
2. Efficiënt zoeken naar beste bewijsmateriaal
3. Kritische beoordeling kwaliteit
4. Beoordeling relevantie effect
5. Toepassen

De toepassing van deze methodiek wordt geïllustreerd aan de hand van een casus waarin sprake is van PTSS die in een later stadium na een auto-ongeluk is ontstaan.

De heer dr. Kok is gepromoveerd op het onderwerp evidence-based werken door verzekeringsartsen.

Titel workshop: 'Intervisie: de ander is onze grootste bron tot (zelf)inzicht'

Spreker: de heer drs. J. Smits

De heer Smits, geestelijk verzorger, docent en communicatietrainer, verzorgt een workshop over intervisie. Intervisie is "een collegiale reflectie op het eigen functioneren in de praktijk ten einde dat functioneren te verbeteren en de eigen mogelijkheden daarbinnen te vergroten".

Het doel van intervisie is om de deskundigheid van de betrokkenen te bevorderen en de kwaliteit van het werk te verbeteren.

Voor professionals die met EGZ-slachtoffers te maken hebben gelden de volgende meer specifieke doelen namelijk het hanteerbaar houden van emotioneel zwaar werk en het kunnen reflecteren van het eigen handelen. Bij reflectie gaat het om *“het onderzoeken van het eigen gedrag en de daarbij komende overwegingen, gedachten, emoties, interpretaties en overtuigingen.”*

Voor een geslaagde intervisie gelden de volgende voorwaarden: veiligheid en vertrouwen binnen de groep, continuïteit, het onderhouden van een duaal traject, de bereidheid tot reflectie op het eigen functioneren en tot slot de bereidheid om naar anderen te luisteren en de ruimte te geven (in eigen verhaal en horen van andermans verhaal).

Titel workshop: ‘Verhoren van kwetsbare personen’

Spreker 1: mevrouw mr. F.A. ten Berge

Spreker2: mevrouw H. Kooi

Deel 1: Regelgeving en jurisprudentie

Het eerste deel van de workshop wordt verzorgd door mevrouw mr. F.A. ten Berge, advocaat bij Ten Berge Leerkotte Advocaten en bestuurslid van LANGZS. Zij behandelt de regelgeving en jurisprudentie die betrekking heeft op het verhoor van (kwetsbare) getuigen. Onder andere de gronden voor inperking van het ondervragingsrecht en het verhoor bij de rechter-commissaris komen aan de orde.

De rechter-commissaris dient voorafgaand of tijdens het verhoor door de advocaat te worden geïnformeerd over de geestestoestand/gezondheidstoestand van het kwetsbare slachtoffer, eventueel door middel van een verklaring van een arts of psycholoog/psychiater.

De rol van de advocaat van het slachtoffer is beperkt. De advocaat heeft niet het recht om vragen te stellen, wel kan er om schorsing van het verhoor verzocht worden. Ook kan de advocaat de rechter-commissaris verzoeken om bepaalde vragen te beletten. Het gaat tijdens dit verhoor vooral om morele en emotionele ondersteuning, waardoor het slachtoffer het gevoel krijgt dat hij of zij er niet alleen voor staat.

Deel 2: Verhoren kwetsbare personen: de praktijk

Het tweede deel van de workshop wordt verzorgd door mevrouw H. Kooi, onderzoeker bij de politie Midden-Nederland.

Ook dit deel staat in het teken van het verhoren van kwetsbare personen. Allereerst maakt mevrouw Kooi duidelijk wie er als kwetsbaar persoon wordt aangemerkt. Het gaat hierbij voornamelijk om zedenslachtoffers en –daders, personen met ADHD, personen met borderline, personen met een verstandelijke beperking, personen met autisme of personen met een psychische stoornis.

Aan de hand van videobeelden maakt mevrouw Kooi duidelijk hoe verschillend elk slachtoffer kan zijn. Er worden onder andere verhooren van iemand met borderline, iemand met een psychose, ADHD en een minderjarige getoond.

De belangrijkste competentie voor de politie en (rechts)hulpverleners is het kunnen waarnemen dat het functioneren van een slachtoffer vragen oproept over het intelligentieniveau waarop hij/zij functioneert en of alles door hem/haar goed wordt begrepen.

Rechtshulpverleners die in gesprek gaan met een potentieel kwetsbaar persoon dienen zichzelf de volgende toets- en controlevragen te stellen:

- Hoe gaat het met uw gezondheid?
- Gebruikt u medicijnen?
- Hoe gaat het met uw geestelijke gezondheid?
- Het is vandaag dd/mm/jjj, over hoeveel dagen is het kerstmis?
- Ik heb u net iets uitgelegd over (....). Kunt u herhalen wat ik net heb verteld?

Kool: "Ieder persoon is uniek. Dus iedereen heeft zijn eigen benadering nodig. Spreek je "hun taal"?"

Titel workshop: 'Letselschade en schadeberekening. Normering verlies verdienvermogen?'

Spreker: mevrouw X.I. Waaijenberg

Mevrouw Waaijenberg, rekenkundige letselschade en arbeidsdeskundige bij Laumen Expertise, probeert een antwoord te vinden op de vraag of normering passend zou kunnen zijn voor de berekening van verlies verdienvermogen.

Allereerst gaat zij in op de verschillende manieren waarop er op dit moment in de letselschadebranche normering plaatsvindt. Mevrouw Waaijenberg noemt de richtlijnen van de Letselschade Raad voor de berekening van studievertraging, zelfwerkzaamheid en kilometervergoeding. Mevrouw Waaijenberg is van mening dat als je meer schade hebt geleden dan het normbedrag genoemd in een richtlijn, de schade altijd concreet berekend moet worden. In alle andere gevallen voldoet het normbedrag.

De volgende genormeerde schadeposten worden nader uitgewerkt: zelfwerkzaamheid, studievertraging, huishoudelijke hulp en de ziekenhuis- en daggeldvergoeding. Mevrouw Waaijenberg zet uiteen hoe deze schade aan de hand van richtlijnen/normbedragen wordt berekend.

Vervolgens noemt zij de voor- en nadelen van het gebruik van genormeerde bedragen. Als voordelen noemt zij dat er geen discussie is over de hoogte van de vergoeding, er geen bonnetjes bewaard hoeven te worden en dat het schaderegelingsproces door normering versneld wordt. Daartegenover staat dat de norm en de specifieke situatie uit elkaar kunnen lopen (geen situatie is gelijk!), dat, indien de schade afwijkt van de norm, het slachtoffer dit onderbouwd dient aan te tonen en dat het schadebedrag soms ziet op een te beperkte periode en er sprake is van een te beperkte reikwijdte.

Bij berekening van de vergoeding voor huishoudelijke hulp noemt mevrouw Waaijenberg als voordeel dat er over de eerste periode (6 maanden) geen discussie bestaat. Dit geldt echter niet voor de periode ná 6 maanden. Ook is zij van mening dat er voor deze schadepost sprake is van een te beperkte reikwijdte.

De berekening van de schadevergoeding voor zelfwerkzaamheid dient volgens Waaijenberg overdacht te worden. De richtlijn van de Letselschade Raad spreekt van een looptijd tot 70 jaar. Wat nu als je nog heel fit bent en zelf nog prima in staat bent om het huis te schilderen? Waaijenberg

pleit voor een afbouwregeling. Bijvoorbeeld van 70-75 jaar geen buiten schildwerk meer, van 75-80 jaar geen binnen schilderwerk meer en vanaf 80 jaar afbouw tuinwerk met 20% per jaar tot nihil vanaf 85 jaar.

Waaijensluit af met de volgende stelling: “de normering voor het verlies arbeidsvermogen is een must voor de letselschadebranche”. Na de discussie die hierover gevoerd wordt en waarbij door Waaijensluit de voor en tegens aan de orde zijn gesteld, concludeert Waaijensluit dat normering voor het verlies arbeidsvermogen onmogelijk is. Het verdienvermogen verschilt te veel per persoon.

Waaijensluit: “Voor Jan geldt een spijkerbroek, maar voor Piet een driedelig smokingpak”

Titel workshop: ‘Schade: wordt de abstracte schade concreet of de concrete schade abstract berekend?’

Spreker: De heer mr. E.W. Bosch

De heer mr. Bosch, advocaat bij Vogelaar Bosch Spijker Advocaten, werkt aan de hand van de voeging benadeelde partij de door hem opgeworpen vraagstelling uit.

Uitgangspunt in het schadevergoedingsrecht is het recht op volledige schadevergoeding. Kan de omvang van de schade niet nauwkeurig worden vastgesteld, dan wordt zij geschat. De heer Bosch behandelt een aantal belangrijke uitspraken waarin het uitgangspunt van concrete schadeberekening door de rechter nader wordt uitgewerkt. Deze uitgangspunten zijn eveneens van toepassing bij de beoordeling van de vordering benadeelde partij in het strafproces.

De vordering benadeelde partij is voor het slachtoffer van groot belang. Veelal heeft het voeren van een civiele procedure geen zin, omdat de verdachte geen of onvoldoende verhaal biedt. Voor veel slachtoffers moet de schadevergoeding dan ook uit te strafzaak komen. De heer Bosch benadert de problematiek van het verhalen van schade vanuit het oogpunt van de benadeelde partij in het strafproces.

De ervaring leert dat de schadebegroting in het strafproces al heel snel te ingewikkeld is. Recent merkte een rechter hierover op: “De vordering benadeelde partij is er niet voor (ingewikkelde) letselschades, maar is bedoeld voor de spreekwoordelijke ‘bal door de ruit’.” Dit uitgangspunt staat haaks op de bedoeling van de wetgever, maar is helaas wel de realiteit. Een oplossing is om ‘hapklare’ brokken aan te leveren. Hier kan abstracte schadebegroting volgens Bosch bij helpen.

Ook de heer Bosch gaat nader in op de door de Letselschade Raad vastgestelde richtlijnen en geeft hierbij praktische tips, bijvoorbeeld dat het voor vorderen van de schadepost kosten huishoudelijke hulp van groot belang is dat de stelplicht in de gaten gehouden wordt. De benadeelde partij dient aan te tonen dat er daadwerkelijk schade is geleden.

Een andere tip is om bij het vorderen van schade door studievertraging een verklaring van de school als onderbouwing bij te voegen. Dit kan voorkomen dat het begroten van deze schadepost door de rechter wordt gezien als een onevenredige belasting van het strafgeding.

Tevens behandelt Bosch de belangrijkste jurisprudentie voor wat betreft de schadepost uitvaartkosten. Tot slot behandelt Bosch het schadeverhaal van slachtoffers van mensenhandel. Ook

bij deze laatste categorie zaken kan door een inzichtelijke abstracte schadeberekening de omvang van het verlies van verdienvermogen van het slachtoffer inzichtelijk gemaakt worden.

Titel workshop: 'De psychologische effecten van schadevergoeding'

Spreker: de heer mr. M.J.J. Kunst

Deel 1: De psychologische effecten van compensatie

In het eerste deel van de workshop gaat de heer Kunst, universitair hoofddocent criminologie aan de Universiteit van Leiden, in op de vraag wat de psychologische effecten van compensatie op het slachtoffer zijn.

Allereerst behandelt de heer Kunst de emotionele verwerking van het slachtofferschap. Helemaal geen klachten of aanhoudende klachten zijn abnormaal. Aanhoudende klachten kunnen leiden tot een posttraumatische stressstoornis (PTSS).

Een acute stressstoornis vindt meestal plaats 2 dagen tot 4 weken na de gebeurtenis. PTSS ontstaat meestal na 1 maand. Indien de PTSS pas na 6 maanden ontstaat, spreekt men van uitgestelde PTSS. Men spreekt van PTSS als er aan de volgende acht criteria wordt voldaan (volgens DSM 5):

1. Blootstelling aan traumatische gebeurtenis
2. Herbeleving
3. Vermijding
4. Negatieve veranderingen in gedachten en gevoelens
5. Veranderingen in prikkelbaarheid en reactiviteit
6. Klachten duren langer dan een maand
7. Ernstig lijden of beperkingen in functioneren
8. Geen middelenmisbruik of andere medische conditie

Na een geweldsdelict ontwikkelt ongeveer 25% van de slachtoffers PTSS. De prevalentiecijfers kunnen verschillen. Vrouwen zijn bijvoorbeeld vatbaarder voor PTSS dan mannen. Ook zijn jongeren vatbaarder dan ouderen. Ook speelt het type geweld een rol: na verkrachting is er sneller sprake van PTSS dan bij andere typen geweld.

De kans op aantasting bij slachtofferschap door criminaliteit is groter dan bij andere typen trauma vanwege de *intentionaliteit* van de dader. Dit komt door het volgende (SA-model):

1. Kwaad is erger dan onachtzaamheid of toeval (want er is sprake van een welbewuste schending van afspraken)
2. Er is sprake van meer victim-blaming en daardoor minder sociale steun
3. Victim-blaming leidt tot self-blame
4. Vernederende ervaring

Er zijn helaas weinig studies beschikbaar over de psychologische effecten van compensatie op slachtoffers van (gewelds-)criminaliteit. De beschikbare studies gaan over betrokkenheid in juridische (strafrechtelijke) procedures en niet over compensatie.

Toch zijn er wel een aantal conclusies te trekken uit het voorhanden zijnde materiaal:

1. Timing: Therapeutisch potentieel van compensatie is afhankelijk van emotionele gesteldheid bij aanvang van de procedure
2. Niet alleen toekenning is belangrijk, maar ook de tevredenheid over de uitkomst en het verloop van de procedure
3. De tevredenheid wordt bepaald door verwachtingen die slachtoffers hebben van de procedure en de mogelijke uitkomsten

De heer Kunst benadrukt echter dat we eigenlijk bijzonder weinig weten over het psychologische effect van compensatie bij slachtoffers van geweldsdelicten.

Deel 2: Malingeren

In het tweede deel van de workshop behandelt de heer Kunst het “Janusgezicht van compensatie”.

Ten eerste komt het voor dat slachtoffers liegen over bepaalde symptomen (malingeren). Er zijn vier vormen te onderscheiden: klachten verzinnen, klachten overdrijven, klachten toeschrijven aan nieuwe oorzaak en klachten rapporteren die niet meer bestaan.

Psychodiagnostici zijn slecht in detectie van leugens. De verklaring hiervoor is gelegen in het adagium: “Better safe than sorry”. De diagnostiek vindt plaats met het oog op behandeling, waarbij het uitgangspunt geldt dat slachtoffers met klachten behandeld moeten worden. Hierbij zijn de psychodiagnostici enkel gefocust op twee doelen, namelijk detectie en classificatie van klachten en het bepalen van een geschikte behandelstrategie.

Hulpverleners kunnen malingeren herkennen aan de hand van de volgende indicatoren (Hall & Hall, 2006):

- “Eager” om over klachten te praten
- Herbelevingen als in een film (uitsluitend visuele aspecten)
- Dissociatieve amnesie zonder enige herinnering
- Altijd dezelfde dromen/nachtmerries
- Klachten zijn altijd en overal aanwezig

In de rechtspraak zijn er in het kader van malingeren de volgende drie zaken van belang:

1. Van wie is de info over de klachten afkomstig?
2. Zijn de klachten getest op malingeren?
3. Is de testuitslag juist geïnterpreteerd?

Ten tweede komt het voor dat slachtoffers in hun eigen leugens gaan geloven.

De heer Kunst heeft in 2010 zelf onderzoek gedaan naar de psychologische gevolgen van geweld. In 48,5% van de gevallen was er sprake van de waarschijnlijkheidsdiagnose PTSS. Het blijkt dat deze waarschijnlijkheidsdiagnose onafhankelijk is van de aard van het geweld. Uit het vervolgonderzoek blijkt dat 18,4% van de gevallen de indicatie malingeren heeft gekregen. Er is sprake van een sterke bivariate correlatie tussen PTSS en malingeren.

De conclusies van de heer Kunst zijn als volgt:

1. Juridische procedures kunnen liegen uitlokken

2. De klinische ervaring van behandelaren biedt onvoldoende garantie voor het detecteren van leugenaars
3. Detectietests zijn moeilijk interpreteerbaar
4. Leugenaars blijven liegen na succeservaring
5. Controle op malingeren in onderzoek naar psychologische gevolgen lijkt belangrijk
6. Laten we voorzichtig blijven!